

מכת דם

ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לזאת (פ"ז פכ"ג), ומשמע דזה שבא אל ביתו היתה סיבה שלא שת לבו.

וע' במשך חכמה שנתקשה בזה מה השייכות זה לזה, וביאר במשך חכמה שבבית פרעה לא היתה מכת דם, ומשום דהרי מבואר בחז"ל שממכת דם העשירו בני ישראל דהיו המצרים משלמים לבני ישראל עבור מים, ופרעה לא היה צריך ליתן ממון כיון שגידל את משה, ולכן הוא עצמו לא נענש בדם, וע"כ כשבא אל ביתו שלא היתה שם מכת דם לא שת לבו.

והי' אפ"ל עוד דהנה ע' רש"י (פסוק י"ז) "לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואח"כ הלקה אותם", ויל"ע אם הוא רק טעם לסדר של המכות דמשי"ה קדמה מכת דם לשאר המכות, או דהוא טעם גם לעיקר המכה דכיון שעבדו לנילוס ע"כ הלקה יראתו, ואי נימא כן דהוא טעם גם לעיקר המכה, י"ל דפרעה עצמו לא היה עובד לנילוס שהרי אמר שהוא בעצמו אלוה, וע' רש"י לעיל (פסוק ט"ו) הנה יוצא המימה לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו, וא"כ לגביו לא היה הנילוס אלוה, (וע' ביחזקאל (פכ"ט ג) הנני עליך פרעה מלך מצרים וגו' אשר אמר לי יארי ואני עשיתני, וע"ש ברש"י שאמר שא"צ למטר השמים כיון שיש לו את היאור, אולם במלבי"ם פי' שפרעה היה אומר שהוא עצמו ברא את היאור), וע"כ לא היה צריך לגביו להלקות את הנילוס בדם.

והנה במדרש רבה פ' מקץ (פרשה פ"ט ד) אי' א"ר יוחנן הרשעים מתקיימין על אלהיהם ופרעה חולם והוא עומד על היאור, ומבואר שגם פרעה היה עובד ליאור, ולעיל הבאנו מד' הגאון מלבי"ם שפי' הפ' ביחזקאל לי יארי ואני עשיתני שהיה אומר שברא את היאור, ואינו מובן טעותו שהרי היאור קדם לו, אלא הביאור דהנה בפ' יוגש (בראשית מ"ז י) כתיב ויברך יעקב את פרעה, ופי' רש"י ומה ברכה ברכו שיעלה נילוס לרגליו, לפי שאין ארץ מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה, ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ עכ"ל.

וכך יש לבאר את טעותו של פרעה שהוא עשה הנילוס, והיינו שראה עצמו שליט על הנילוס שהרי היה עולה לקראתו, ועפ"ז א"ש דבפי' מקץ כשחלם שעומד על היאור עדיין היה פרעה כמו כל מצרים שהיו עובדין לנילוס, ורק אחר ברכתו של יעקב טעה שהוא שליט על הנילוס, ועכ"פ כיון שאח"כ היה סובר שהוא שליט על הנילוס ע"כ אפשר שלא היה שייך לגביו מכת דם, דכל עיקרה של מכת דם היתה להכות את אלהיהם ואח"כ אותם וכש"נ.

והנה מצינו בבראשית פרק מ"ב שאמר יוסף חי פרעה והיינו שנשבע בחיי פרעה, והרי פרעה עשה עצמו אלוה כמו שהובא לעיל מד' רש"י במכת דם, וא"כ איך היה יוסף נשבע בחיי פרעה. והרי אסור להשבע בשם ע"ז ע' בכורות ב' ע"ב, ולהנ"ל י"ל דמה שעשה עצמו אלוה היה אחר שברכו יעקב והיה הנילוס עולה לקראתו, אבל כשיוסף אמר חי פרעה היה קודם לכן.

שו"ר במדרש משנת ר' אליעזר "ומפני מה התחילה מכת צפרדעים בפרעה תחלה את מוצא מכת דם לא לקה בה פרעה הרשע, שני ויפן פרעה ויבא אל ביתו, ולמה כן מפני שלשה דברים, האחד שמא יחזור

למוטב, ועוד שהאריך לו הקב"ה שגדל משה בביתו, ועוד כדי שיתגדל בעיני המצרים ובאחרונה הוא לוקה והוא לא חשיב כן אלא ולא שת לבו גם לזאת ונתגאה, וכיון שבאת מכת צפרדעים אמר הקב"ה לא התחילה תחלה אלא בו שני ובכה ובעמך".

מכת צפרדע

ויצעק משה אל ד' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה, [פ"ח פ"ח] וצ"ב מהו לי על דבר. ובתרגום אי' על עיסק.

והי' אפ"ל דהנה בשבת נ"ח ב' דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין למשמיע קול בכלי מתכות שהוא טמא שנאמר כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש אפילו דיבור יבא באש, ומבואר שהשמעת קול נקראת דיבור, וה"נ י"ל כאן דקאי על השמעת קול של הצפרדעים.

וי"ל עוד דהנה מצינו במדרש הגדול באותה שעה נודמנו להם צפרדעים והיו נכנסין מטבעתו ויוצאין מפיו ובכל אוכלוסיו לקיים ובכה ובעמך והיה הצפרדע קורא ממעי פרעה ועונין לו חבירו ממעי אוכלוסיו וגדוליו וצפרדע אומר לחבירו אימתי נצא מכאן ועונין צפרדעים לזה עד שיבוא בן עמרם ויתפלל בעדינו כו', והיינו שהצפרדעים עצמם היו מדברים ואומרים שישארו עד שיתפלל עליהם, ולפי"ז א"ש הכתוב ויצעק על דבר הצפרדעים היינו שצעק אל ד' כמו שאמרו הצפרדעים שעד שיתפלל.

סיום בדבר טוב

בפי' וארא מפסיקין לחמישי באמצע מכת צפרדע, ולששי באמצע מכת ערוב ולשביעי באמצע מכת ברד, וצ"ע שמפסיקים באמצע המכה ולא בין מכה למכה. (ואולי כיון שבסוף כל מכה נאמר שהכביד את לבו ואין רוצים להפסיק במקום זה).

והמאור ר"ש ארליך אמר שהרביעי מסתיים בתיבות למען תדע כי אין כדי אלקינו, והחמישי מסתיים כי אני ד' בקרב הארץ, והשישי מסתיים ולמען ספר שמי בכל הארץ, וא"כ י"ל שבדוקא רצו לסיים בתיבות אלו אף שהם אמצע ענין. וכעין זה בפי' מקץ שהרביעי ג"כ מסתיים באמצע ענין בתיבות את האלקים אני ירא, וכן בפי' שלח שהשני מסתיים באמצע ענין בתיבות טובה הארץ מאד מאד.

בהמות מצרים שהיו לע"ז

ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לד' א-לקינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו (ח' כ"ב), והיינו שהבהמות היו ע"ז של המצרים, וע' רש"י חולין דף מ' ע"א ד"ה דומיא "ובעלי חיים אף על גב דלא מיתסרי משום עבודת כוכבים כדקימ"ל בתמורה (כט). מדאסר רחמנא נעבד לגבוה מכלל דלהדיו שרי מיהו אלהות מקרו כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרים", ומבואר שהבהמות היו נעבדות.

והנה בפי' בא (י' כ"ה) "ויאמר משה גם אתה תתן בידנו זבחים ועלת ועשינו לד' אלקינו", וע' בעבודה זרה כ"ד א' שהק' לר' אליעזר דחייש בנכרי לרביעה מהך קרא דגם אתה תתן בידו זבחנו זבחים ועולות, ויל"ע למה לא הק' דיפסל משום נעבד, והרי לא מהני ביטול לפסול נעבד, (וע' זכרון שמואל סי' ס"ז אות י"א), שו"ר במשך חכמה פ' בא ד"ה מן ובהפטרות לפי' זכור שעמד בזה, וגם ע' בס' רביד

מ"א ע"ב פסח שבשלו בחמי טבריא חייב דקא עבר משום צלי
אש ותמהו האחרונים שאם הוציא הפסח והביאו לטבריא
בלא"ה נפסל ביוצא, ואמרה **אמי זללה"ה** ליישב זאת עפ"מ
שאמרו חז"ל בספרי ריש פר' דברים שעתידיה א"י להיות מרחבת
ועולה מכל צדדיה וכו' ושערי ירושלים עתידיים להיות מגיעים
עד דמשק וא"כ משכח"ל פסח שבשלו בחמי טבריא בלא שיפסל
ביוצא, ועי' סנהדרין ב' ושבועות י"ד שמוסיפין על העיר ועל
העזרות.

נ"ח א' שמוספין זמנם בשעה שישית, וע' רש"י דכתיב בהו דבר
יום ביומו וא"כ משמע איחור והיינו בשש שעות, ומשמע שכן
הוא בכל מוסף.

אך בתו' ברכות כ"ח כ' כ' שרק מוסף של שבת קרב בשעה שישית
ולא שאר המוספין, ועי' במקדש דוד סי' ט' סוף אות ג'.
ויש להעיר שבסוכה נ"ג א' א"ר יהושע בן חנניה כשהיינו שמחים
בשמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעיינינו כיצד שעה ראשונה
תמיד של שחר משם לתפלה משם לקרבן מוסף משם לתפלת
המוספין משם לאכילה ושתיה כו', ועי' בירושלמי פ"ה דסוכה
ה"ב דא"י שם באופן אחר, בתחילה היו הולכין להקריב תמיד של
שחר משם היו הולכין להקריב את המוספין משם היו הולכין
להקריב נדרים ונדבות.

והנה בירושלמי מוכח שהמוספין היו קרבים מיד אחר תמיד של
שחר וגם בבבלי משמע שהיה קודם שעה שישית, שהרי תמיד של
שחר היה בשעה ראשונה ואח"כ היו מתפללין ואח"כ קרבן מוסף,
ומוכח כד' התו' בברכות שרק במוסף של שבת היו מאחרים
לשעה שישית.

ובתוספתא דסוכה פ"ד ה"ג יש ג"י אחרת וכך אי' שם א"ר ר' י
יהושע בן חנניא כל ימי שמחת בית השואבה לא היינו רואים
שינה משכימין לתמיד של שחר משם לבית הכנסת משם לבית
המדרש משם למוספין כו', ומבואר שהקדימו בית המדרש
למוספין וא"כ אפשר שהיו מתעכבים עד שעה שישית.
ועי' צה"ל סוכה סי' פט.

מצינו אופן שבערב שבת ויו"ט אסור לעשות סעודה, ואותה סעודה בערב פסח מותרת

אין עושין סעודת אירוסין בערב שבת כמבואר בסי' רמ"ט, ואילו
במשנה פסחים מ"ט א' תנן ההולך לשחוט את פסחו ולמול את
בנו ולאכול סעודת אירוסין בבית חמיו וזכר שיש לו חמץ בתו
ביתו כו', ובביאור"ל סי' תמ"ד ס"ז תי' שבע"פ כיון שבלא"ה
אין יכול לאכול חמץ אחר ד' שעות ע"כ אין זה בכלל סעודה
גדולה שאסרו בע"ש ויו"ט.

נדבת ידידנו עוה"ד איתי שפייר נ"י
לכבוד הרב שליט"א, לבריאות וברכה

הזהב ריש פ' בא שכי' יודע דזבחים ועולות צ"ל מן הבקר דאלו מן
הצאן נעבד הוא כדלעיל הן תועבת מצרים ולפנינו אצל משכו".
והנה במכת ברד אמר משה לפרעה (ט' י"ט) שלח העז את מקנך ואת
כל אשר לך בשדה כו', וצ"ב שהואיל ועבדו את הבהמות א"כ מה
היה לו למשה לחוס עליהם, ועי' בסוף הפרשה (כ"ט) ויאמר אליו
משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ד'. ועי' בדעת זקנים
מבעלי התוסי' "לכך הוצרך לצאת מן העיר כשהוצרך להתפלל על
מכת הברד יותר מבשאר מכות לפי שעל מכת הברד כתיב הירא וגו'
ונתמלאה כל העיר באותה שעה גלולים ממצרים שהיו עובדים
לבהמות ולכך יצא מן העיר".

אכן י"ל שזהו הביזיון היותר גדול לע"ז שצריך להכניסה לבית להגן
עליה מפני הברד, (וכמו שאמרו במעילה י"ב א' עבודת כוכבים
שנשתברה כו' וריש לקיש אמר מותרת מימר אמר היא גופה לא
מצלה לדידיה מצלה לי).

בד' הרמב"ם שניטלה הבחירה מפרעה

כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדך ובעמך
בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ [ט' י"ד].

וצ"ב מהו אל לבך שנאמר כאן במכת ברד, ועי' בראב"ע ובאוה"ח
מש"כ בזה.

והנה ברמב"ם פרק ו' מהלכות תשובה הלכה י"ג אפשר שיחטא
האדם חטא גדול או חטאים הרבה עד שיתן הדין לפני דיין האמת
שיהיה הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו
שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרעתו כדי
שימות כו' לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה לפי שחטא
מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שני' הבה נתחכמה לו וכו'
נתן הדין למנוע ממנו התשובה עד שנפרעין ממנו לפיכך חזק הקב"ה
את לבו כו' וכבר אמר לו הקב"ה שאין הוא משלח ואתה ועבדיך
ידעתי כו' ואולם בעבור זאת וכו' כדי להודיע לבאי עולם שבזמן
שמונע הקב"ה התשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו
שעשה בתחלה ברצונו כו' עכ"ל.

והנה ב' פסוקים שהביא הרמב"ם נאמרו במכת ברד, שאחר מכת
ברד כתיב ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון כו' ומה שהביא
הרמב"ם את הפסוק ואולם בעבור זאת העמדתיך נאמר כשאמר לו
משה שיהיה ברד, ולפ"ז משמע שאז ניטלה ממנו הבחירה.

ועי' בחי' מרן רי"ז הלוי סוף פר' שמות דלכך אמר משה ואתה ועבדיך
ידעתי כי טרם תיראון משום שהיה אחר מכת ברד שכבר ניטלה
ממנו הבחירה ע"ש, ולפ"ז אפ"ל שזה מה שנאמר את כל מגפתי אל
לבך והיינו זה גופא שניטלה ממנו הבחירה.

והנה אחר מכת צפרדע כתיב וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את
לבו ולא שמע אליהם כאשר דבר ד', ואחר מכת כנים נאמר ויחזק
לב פרעה ולא שמע אליהם, וכן אחר מכת ערב כתיב ויכבד פרעה את
לבו גם בפעם הזאת ולא שילח את העם, וכן אחר מכת דבר כתיב
ויכבד לב פרעה, והיינו שבכל מקומות אלו כתיב שהכביד בעצמו את
לבו, אבל אחר מכת שחין כתיב ויחזק ה' את לב פרעה כו'.

ולכא"ד ד"ז הוא כמו שמבואר ברמב"ם שניטלה ממנו הבחירה, אך
א"כ היה ד"ז מיד אחר מכת שחין וקודם מה שנאמר הנני שולח את
כל מגפתי אל לבך, וצ"ע. ועי' ברש"י פ"ז פסוק ג'.